

Antisemitismus v karikatuře

Od 19. století se po celé Evropě stal mimořádně oblíbeným nový druh novin: humoristické časopisy, jež kresbami, ale též krátkými povídkami a vtipy karikovaly politické či společenské jevy. V době bez televize či internetu, ale také velmi pomalého prosazování fotografie v novinách byly tyto obrázky jedním z mála vizuálního oživení jinak textového zpravodajství.

Kreslíři pracovali se zjednodušenými obrazy, jež nezachycovaly skutečné postavy, ale schematické a snadno zapamatovatelné typy, jež byly pro čtenáře okamžitě srozumitelné. Zvláště pro různé etnické či národní skupiny tak vyvinuli kódy, jež navazovaly na dobové stereotypy a autostereotypy (soudy o vlastní skupině). Postava „Žida“ se vyvinula v jasně rozpoznatelnou a velmi výraznou šablonu která byla velmi podobná po celé Evropě. V časopisech, jako byly německé *Fliegende Blätter* (Létající listy) nebo české *Humoristické listy*, se objevovaly neforemné postavy s křivým nosem, jež tehdejší čtenáři okamžitě identifikovali jako „Židy“. Je zřejmé, že Židům – vedle ostatních stereotypně zachycených postav – se lidé velmi rádi smáli a vysmívali.

Kromě údajného křivého nosu byli Židé rozeznatelní řadou dalších fyzických rysů. Karikaturisté si typicky dělali legraci z emancipace Židů a vykreslovali je jako skupinu, která i přes svou formální rovnoprávnost zůstává odlišná. Křivé nosy, odulé rty, křivé nohy, nepatřičné oblečení stejně jako břicho vykrmeného židovského kapitalisty plnily evropské humoristické časopisy. Později karikatury stále jednoznačněji vyjadřovaly anti-semitskou propagandu. Navíc se stále více šířily skrze oblíbené médium,

194 – „Opět pražská ‚Pohlednice‘ pro naše obchodníky“

Šípy, 4. března 1899

¹ České, vlastenecké názvy obchodů mají v kontrastu s „židovskými“ jmény obchodníků ukázat, že Židé do českého národa nepřísluší. Německá daná jména (Hermann, Ida) pak zdůrazňují údajně „němčení“ ze strany Židů.

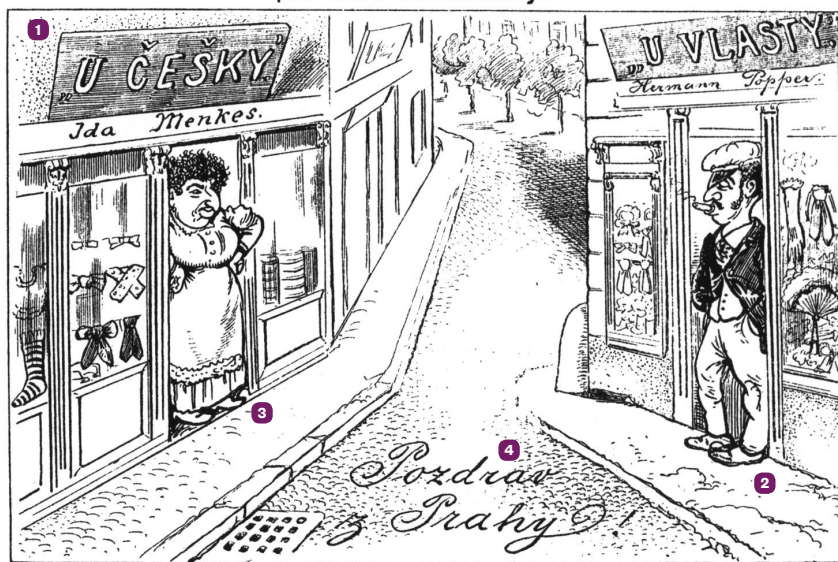
² Postava židovského obchodníka je rozeznatelná nejen údajným židovským nosem, ale též křivými nohama, celkovým ztvárněním obchodu, oblečením a arogantním postojem vyjádřeným též doutníkem.

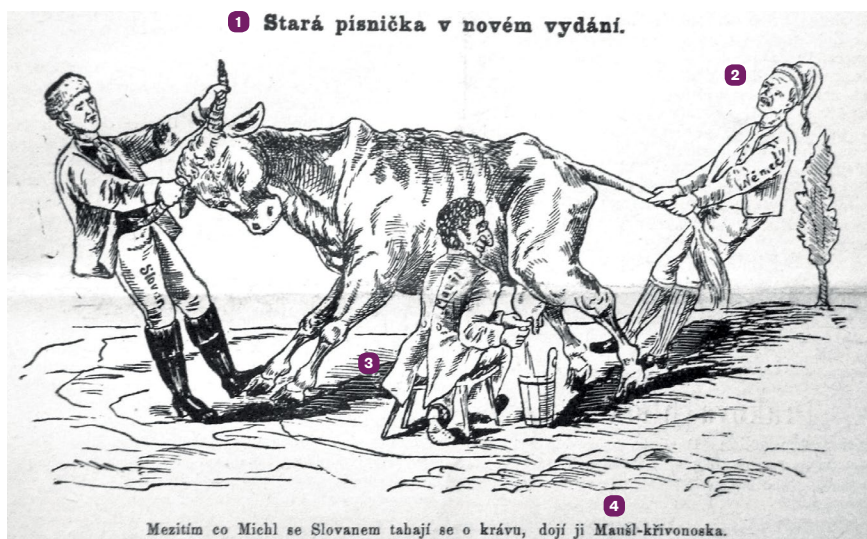
³ Postava židovské obchodnice je rozeznatelná nejen údajným židovským nosem, ale vychází z typického a mnohokrát opakovaného ztvárnění „ošklivé Židovky“: tlusté, arogantní, s odulými rty a rozcuchanými vlasy.

⁴ „Pozdrav z Prahy“ odkazuje na Prahu jako symbol české státnosti; její údajné požídovštění je v kontrastu s jejím označením za české město a za „Slovanskou Prahu“.

Opět pražská „Pohlednice“

— pro naše obchodníky. —

Mezitím co Michl se Slovanem tabají se o krávu, dojí ji Maušl-křivonoska.

pohlednice. To dokládá také přítomnost a význam stereotypních představ v každodenní komunikaci obyvatel.

Protižidovské karikatury z konce 19. a první poloviny 20. století jsou vystavěny na předsudcích, a proto je nutné s nimi pracovat kriticky a nepoužívat je jen jako pouhé ilustrace. Na jejich příkladu můžeme nejen lépe pochopit konstrukci protižidovských předsudků a jejich využití v dobovém antisemitismu, ale také se obecněji zamyslet nad rolí etnického předsudku v novinové praxi, v politické propagandě a v každodenní komunikaci.

195 – „Stará písnička v novém vydání“

Brněnský drak, 20. června 1892, s. 1

Karikatura zachycuje motiv velmi oblíbený v českém a středoevropském antisemitismu 80. a 90. let 19. století, podle něž byly národnostní konflikty, včetně toho mezi Čechy a Němci, vyvolávány Židy, kteří tak mohli všechny národy snáze hospodářsky vysávat.

¹ „Stará“ písnička: navazuje na podobné motivy a obrazy z revolučního roku 1848–1849.

² Německý Michl s noční čapkou měl symbolizovat teprve se probouzející německý národ.

³ V kontrastu ke Slovanovi a Němci je Žid oblečen městsky, což paroduje jeho emancipaci a zdůrazňuje údajné odcizení Židů od venkovského lidu. I zde má figura Žida velký nos a neforemnou postavu.

⁴ Maušl: pejorativní označení Žida odvozeno od Moše (Mojžíš). Používalo se zejména jako sloveso „maušlovat“ (německy „mauscheln“), tj. mluvit po židovsku, komolit češtinu (respektive němčinu) židovskými slovy a přízvukem.

Tyhle rudé „fänge“ lidu, mluví o „úťtisku“ židů.

196 – Karel RĚLÍK: „První máj“

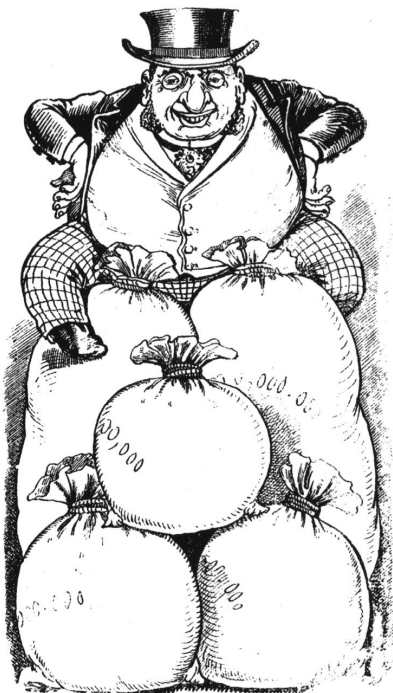
Karel RĚLÍK: *Spása světa (Ubozí, pronásledování židů).* Úvahy z denníku pravého humanisty s 20-ti celostrannými kresbami, Praha 1926, s. 45

Karikatura popisuje komunistické hnutí jako nástroj židovského spiknutí a ukazuje židovskou rodinu bolševického revolucionáře s bohatstvím a náležitostí života kapitalisty.

¹ Propojení židovské a socialistické hvězdy má přiblížit souvislost mezi židovským spiknutím a komunistickou revolucí. Stejněmu účelu slouží propojení („typický židovského“) jména Kohn s pojmem komunismus, stejně jako zdůraznění původních židovských jmen vybraných sovětských revolucionářů.

² *Prager Tagblatt* byly německojazyčné pražské noviny s liberálním zaměřením. Antisemity byly označovány za židovské. Zde mají ilustrovat údajné němčení Židů – častý motiv v českém antisemitismu. Zároveň ale mohou souviset s představami, že bolševická revoluce v Rusku byla pouze důsledkem německo-židovského spiknutí, jehož cílem bylo donutit Rusko ke kapitulaci.

Ten pravý opomenut!

Rothschild: „Co se photřebuje phapež zlobit? Mne na tu konferenci mřru v Haagu thaky nepozvali, a já to přeci jsem, který mohu udělat i zkazit každou vojnu! Že ne? Sollns probieren ohne mich! 1

1 „Ať si to beze mne zkusi!“ Přechod do němčiny zároveň vztahuje židovskou světovládu k údajnému židovskému stranění Němcům v česko-německém národnostním konfliktu.

197 – „Ten pravý opomenut!“

Šípy, 1. července 1899

Karikatura se vztahuje k první mírové konferenci v Haagu, navazuje ale na mýtus o židovské snaze o světovládu. Mezinárodní bankovní rodině Rothschildů byly během 19. století podobné výroky připisovány v řadě kontextů a například i Jan Neruda ve spisku „Pro strach židovský“ na něj odkazuje.

Také obraz Žida sedícího na nahromaděném bohatství (které může být záměnně zobrazeno jako peníze, zlato, obilí, uhlí apod.) byl ustáleným motivem antisemitské propagandy. Zde je zobrazen jako židovský kapitalista, což je znázorněno kloboukem, licousy či šperkem, stejně jako jeho tloušťkou (připomínající navíc pytle s nahromaděnými penězi). Zobrazení rukou a nohou a kostkované kalhoty mají zároveň působit nepřírozně.

Ustálenost tohoto motivu ilustruje například též titulní strana mnichovského satirického časopisu *Münchener Punsch* z roku 1866.

Eduard FUCHS: *Die Juden in der Karikatur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte*, Mnichov 1921

198 – „P. T. pp. uhelným barónům“

Šípy, 20. ledna 1900, s. 1

Zobrazení židovského kapitalisty, které je téměř identické s Rothschildem, viz výše. Karikatura se v době stávkového hnutí horníků vztahuje k údajnému židovskému vykořisťování horníků a ceny uhlí.

Veletění, veleobří, jaké — aťasť milostpán! Vám se asi nerypláci toho uhlí dolování! když si dáte takou práci a jeho jakostí a láci!... A přec Vám se lidé roubají, Vám, tak hodným vždy a milým! Porovnávej Váš ku dravcům lačným vždy a mamoniivým, ať se Vám zisk z uhlí ztrácí! — Božáci jsou to darebáci! ...

199 – „Jubilejní výstava bude skutečně jen kusá: nebudeť v ní žádných skob a křesadel“

Humoristické listy, 18. prosince 1890

Karikatura, jež paroduje údajnou židovskou fyziognomii, se vztahuje k Jubilejní zemské výstavě v Praze v roce 1891. Tato výstava, na níž se němečtí politici a německé spolky odmítli podílet, se stala demonstrací českého nacionalismu a úspěchů české ekonomiky. Během jejího konání české noviny vytvářely obraz německého a německo-židovského odmítání a ostouzení výstavy. Navíc na výstavu zavítala též delegace vídeňských řemeslníků pod vedením známého antisemity Ernsta Schneidera, kterého oslavně vítaly skupinky českých antisemitů.

Karikatura prostřednictvím ustálených vizuálních kódů – židovského nosu, křivých nohou, komických a nepatřičných postojů apod. – vytvářela obraz sounáležitosti všech Židů, ať již bohatých nebo chudých, sekularizovaných nebo tradičních.

Jubilejní výstava bude skutečně jen kusá: nebudeť v ní žádných skob a křesadel.

200 – Židovsko-socialistické spiknutí očima časopisu Křesťanský demokrat

Křesťanský demokrat, 2. února 1898

Karikatura má jako celek zdůrazňovat, že sociální demokracie, proti níž se křesťansko-sociální hnutí vymezovalo, je pouze nástrojem židovského spiknutí.

¹ Židovská hvězda kombinovaná s pétioipou hvězdou socialistickou má znázorňovat propojení židovství a socialismu.

² Kočár s ženou a kočími s „židovskými“ rysy symbolizuje židovskou nadvládu nad křesťany, nápisy na jeho spodní části židovské bohatství a obchodní metody. Jako kočí jsou zobrazeni vůdcové rakouské sociální demokracie; čeští sociální demokraté Hybeš a Steiner jsou nakresleni jako otroci Židů (zdůrazněno též jejich ztvárněním jako černochů).

³ Koně táhnoucí židovský kočár jsou česko- a německojazyčné sociálnědemokratické noviny.

⁴ Přívrženci sociální demokracie jsou zachyceni jako zmanipulovaní a ovládaní dav.

